

педагогічних умов, які б сприяли розгортанню, зростанню та актуалізації вчинкового потенціалу підростаючої особистості, набуття нею ще в стінах школи досвіду вчинкового діяння, саме тих умов, які б надали освітньому процесу вчинкового характеру, що є цілком логічним і автентичним для власне людського способу передачі досвіду наступним поколінням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Анциферова Л. И. Связь морального сознания с нравственным поведением человека (по материалам исследований Лоуренса Колберга и его школы) / Л. И. Анциферова // Психологический журнал. – 1999. – Т. 20. – № 3. – С. 5-17.
2. Кальба Я. С. Психологічні особливості формування вчинкового потенціалу особистості учня : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук / Я. С. Кальба. – К., 2006. – С.2-4.
3. Леонтьев Д. А. Тест смысложизненных ориентаций (СЖО) / Д. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1992. – 16 с.
4. Перлз Ф. Практика гештальттерапии / Ф. Перлз. – М. : Институт общегуманитарных исследований, 2001. – 480 с.
5. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учеб. пособие / Д. Я. Райгородский. – Самара : БАХРАХ, 1998. – С. 637-641.
6. Собчик Л. Н. Рисованный апперцептивный тест / Л. Н. Собчик. – СПб. : Речь, 2002. – 32 с.
7. Татенко В. А. Психолого-педагогические механизмы формирования поступка учащегося : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук / В. А. Татенко. – К., 1979. – С. 3-10.
8. Татенко В. О. Субъектно-вчинкова парадигма в сучасній психології / В. О. Шатенко // Людина. Суб'єкт. Вчинок : Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В. О. Татенка. – К. : Либідь, 2006. – С. 316-357.

Аннотация

Я.С.Кальба

Поступок как цель, средство и критерий эффективности воспитательной работы школы

Статья раскрывает важность и возможности внедрения поступкового подхода в систему образования. Отражено психолого-педагогическое содержание понятия "поступковый потенциал личности ученика". Основными психолого-педагогическими условиями, которые определяют процесс формирования поступкового потенциала ученика, предложено рассматривать: когнитивное и эмоциональное принятие учениками значимости для себя и для других поступковой активности, субъективные и объективные стимулы и возможности ее актуализации, субъективный опыт поступковой активности в разных сферах жизнедеятельности.

Ключевые слова: воспитательный процесс, поступок, поступковый потенциал, компоненты поступкового потенциала, критерии формирования поступкового потенциала.

Summary

Y.E.Kal'ba

Act as Purpose, Mean and Criterion of Efficiency of Educative Work of School

The article reveals importance and possibilities of introduction of action approach into the system of education. Psychological-pedagogical content of the concept "actional potential of personality of a student" is reflected. The basic psychological-pedagogical criteria which determine the process of forming of actional potential of a student are: cognitiv and emotional acceptance by the students of meaningfulness for themselves and for others to actional activity, subjective and objective stimuli and possibilities of its actualization, subjective experience of action activity in the different spheres of vital functions.

Key words: educative process, act, actional potential, components of actional potential, criteria of forming of actional potential.

Дата надходження статті:

„8” грудня 2008 р.

УДК 376.64 + 37.048.4

Н.Г.КЛІМКІНА,
аспірант
(м.Івано-Франківськ)

Професійна орієнтація підлітків із неповних сімей як чинник позитивної адаптації в соціумі

У статті висвітлено провідні чинники професійної орієнтації підлітків із неповних сімей у школі задля профілактики девіантної поведінки та формування соціальної активності.

Ключові слова: професійна орієнтація, неповні сім'ї, адаптація, соціум.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті спрямована на „формування трудової і моральної життєтворчої мотивації, активної громадянської та професійної позицій; навчання основних принципів побудови професійної кар'єри і навичок поведінки в сім'ї, колективі та суспільстві, системі соціальних відносин і, особливо, на ринку праці” [1, с.3]. Реалізація окреслених завдань передбачає передусім орієнтацію педагогічного процесу

школи, якій належить чільне місце у формуванні соціальної активності учнів із неповних сімей, на їх професійну орієнтацію.

Якщо підліток виховується в неповній сім'ї, то він часто відчуває істотні труднощі в процесі соціальної адаптації, пошуку свого місця в суспільному житті, а невизначеність у майбутньому, нестача матеріальних засобів і психологічної підтримки часто слугує мотивом до асоціальної поведінки. Задля запобігання таких негативних явищ актуальним вважаємо реалізацію завдань профорієнтаційної роботи учнів в умовах їх шкільного навчання й виховання.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Проблему профорієнтаційної роботи з учнями в контексті трудового виховання досліджували В. Мадзігон, Г. Левченко, Д. Тхоржевський, Д. Сметанін, В. Татушинський, Б. Терещук; окремі питання професійного самовизначення учнівської молоді – Є. Климов, В. Синявський, В. Сахаров, Б. Федоришин; профорієнтацію в системі економічної освіти зростаючої особистості – І. Прокопенко, А. Нісімчук, О. Падалка, І. Смолюк, О. Шпак; вивчення мотивації учнів у виборі професії – М. Алексеєва, Д. Завалишина; педагогічний досвід профорієнтаційної роботи в умовах традиційної української родини – Р. Скульський, М. Стельмахович, В. Струманський, Є. Сяваво, Т. Мацейків, В. Постовий.

Провідні аспекти соціального становлення особистості відобразили в наукових працях О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, Л. Коваль, І. Ковчина, М. Лукашевич, В. Поліщук; окремі напрями виховання дітей із неповних сімей – Л. Ваховський, В. Костів, І. Курляк; психолого-педагогічні основи профілактики правопорушень серед неповнолітніх – В. Оржеховська, Т. Ковтун.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає в тому, щоб визначити провідні чинники професійної орієнтації підлітків із неповних сімей в школі II ступеня задля профілактики девіантної поведінки та формування соціальної активності.

Вклад основного матеріалу... Професійну орієнтацію в основній школі зазвичай здійснюють учителі-предметники, класні керівники, шкільні психологи, методисти з питань професійної орієнтації, соціальні педагоги. Однак у виборі майбутньої професійної діяльності молоді людини пріоритетна роль належить сім'ї, в якій вона виховується. (так вважають близько 38 % підлітків). Серед чинників, що мають вагомий вплив на професійне самовизначення, виокремлюємо культурно-освітній і професійний рівень сім'ї, її соціальні та економічні умови, віросповідання та ставлення до релігії, родинні трудові традиції тощо.

Особливу роль у процесі професійної орієнтації зростаючої особистості Р. Скульський відводить педагогові, який як „організатор навчального процесу, його творець, дослідник і суб'єкт власного самовдосконалення”, повинен цілеспрямовано працювати над відповідним спрямуванням змісту навчання й виховання школярів [4, с.64].

У соціально-педагогічній науці виокремлюють такі складові профорієнтаційної роботи з учнями – професійна інформація, професійна діагностика, професійна консультація, професійний вибір і професійна адаптація (М. Фіцула) [8, с. 295]. „Професійна орієнтація будь-якого профілю як цілісна педагогічна система, – зауважує Р. Скульський, – включає розв'язання таких головних завдань: професійне інформування, що зводиться до ознайомлення учнів з особливостями певного виду професійної діяльності і тими вимогами, що ставить вона до людини, яка є її суб'єктом; психолого-педагогічне вивчення учнів на предмет виявлення їх професійної придатності; початкове професійне навчання та виховання школярів; професійну консультацію, професійний вибір у відповідні вищі та середні спеціальні заклади; професійне навчання; професійну адаптацію спеціаліста у перші роки його самостійної трудової діяльності; неперервне професійне вдосконалення” [5, с. 6]. Розв'язання виокремлених завдань найбільшою мірою є прерогативою загальноосвітньої школи.

З метою вивчення ціннісних орієнтацій підлітків і батьків, зокрема їхніх уявлень про майбутні професії, шляхом анкетування (інтерв'ювання), групових чи індивідуальних бесід нами здійснено педагогічну діагностику з допомогою запитань: Які цінності пропагують в родині? Які професії переважають в сім'ї? Ким хотіли б бачити своїх доньку чи сина в майбутньому? Які здібності вдалося виявити у дитини? Чим найбільше захоплюються? Та інші.

Важливим аспектом психолого-педагогічної діагностики батьків в плані профорієнтаційної роботи вважаємо *трудова родинні династії*. За свідченням етнопедагогічних джерел, у традиційній українській сім'ї дітей привчали до оволодіння вміннями, які передавались від покоління до покоління: „Материнська змалку прищеплювала дочці любов до своєї професії. А батько-хлібороб повчав свого сина, що хліборобство – є найголовнішою професією на землі, доводячи це не на словах, а ділом, коли брав хлопчика у поле, саджаючи на віз чи верхи на коня, показуючи, як сіяти гречку, овес” [6, с.138]. Таким чином формувались професійно-виробничі династії від покоління до покоління. З цього приводу М. Стельмахович зазначає: „...Майже кожне село в Україні славилось майстрами – садівниками чи пасічниками, стельмахами чи ткачами, бондарями чи різьбярями, ковалями чи теслярами...” [6, с.139].

У сучасній практиці поширені випадки, коли родина лікарів віддає свою дитину вчитись у медичний навчальний заклад; батьки-юристи прагнуть, щоб і їхнє чадо здобуло відповідний фах; учителі плачуть

у дитині любов до педагогічної професії і под. Професійні династії – явище позитивне, оскільки вихованець має змогу перейняти від батьків професійні знання та вміння. Однак часто діти, слідуючи „вибору” батьків, не виявляють інтересу чи здібностей до тієї професії.

У неповній (проблемній) сім’ї здебільшого не стоїть питання про професійні родинні династії. Тому акцентуємо на *проблемі своєчасного виявлення обдарувань таких підлітків, їх схильності до певного виду праці*. Як засвідчують результати наукових досліджень, „чим раніше формується соціально-професійна орієнтація, тим більш свідомим буде вибір професії і стабільнішою майбутня професійно-трудова поведінка” [3, с.175].

Вивчаючи суб’єктивні чинники, які мають істотний вплив на процес професійної орієнтації підлітків із неповних сімей, виявилось, що на запитання: „На яку професію орієнтуєшся в майбутньому? Чиї найбільше думки вплинули на твоє рішення здобути цю професію?” 44,3% учнів відзначили, що вони самі так вирішили; 28,6% – порадили батьки; 18,6% – педагоги в школі; 8,6% – друзі.

З-поміж підлітків із неповних сімей виявилась незначна кількість, які практично визначились, тобто тих, які умовно відносять до соціально зорієнтованих учнів. Вони мріють про максимальне задоволення соціальних потреб, тобто займати певний статус у суспільстві, навчатись у престижному вищому навчальному закладі, бути матеріально незалежним, при бажанні подорожувати за кордон і т.п. Такі школярі не менше за інших потребують професійної консультації педагога, оскільки реалізація професійного покликання передбачає формування професійно значущих, пізнавальних, соціальних мотивів, свідомого аналізу можливостей і бажань із соціальними потребами, тобто усвідомлення співвідношення між поняттями „можу”, „хочу” і „треба”.

М. Опачко М.В. і В. Сагарда виокремлюють дві категорії підлітків: а) в яких визначальною складовою у спрямованості виступає *мотиваційно-трудоий компонент*; б) домінуючими у спрямованості особистості яких є *мотиваційно-соціальні чинники*. В учнів першої групи сформовано стійку мотиваційно-пізнавальну складову у структурі спрямованості їх особистості і мають можливість реалізувати свої прагнення в наукових шкільних об’єднаннях, гуртках науково-технічної творчості, літературних студіях, музичних, драматичних гуртках, спортивних секціях. До другої групи дослідники відносять невстигаючих та учнів із нормальною успішністю у навчанні. Не маючи можливості задовольнити свої потреби в персоналізації, безпосередньо в навчальній діяльності, „невстигаючий” підліток шукає інші можливості, які часто мають антисоціальний відтінок [2].

Звідси виокремлюємо важливий аспект профорієнтації – *сприяння максимальній реалізації підлітків в різних видах діяльності за їхніми здібностями й бажаннями*.

У процесі вивчення мотивації підлітків до певної професії, виявилось, що одні респонденти підшукують „чисту” роботу (близько 17%), інші – орієнтуються на високооплачувану й цікаву професію (понад 70%), ще інші – слідують зовнішнім атрибутам (професії міліціонера, моряка, стюардеси) (4%), решта (9%) – не визначились. Результати дослідження засвідчили: значна частина підлітків (дівчаток) із повних сімей (36,7%) хочуть стати в майбутньому дизайнером одягу чи інтер’єру, близько 60% хлопчиків цього віку мріють зайнятися власним бізнесом чи працювати в банку. Однак ці професії значно рідше зустрічаються в анкетах дітей із неповних сімей (відповідно 8,6% дівчаток і 16,3% хлопчиків). Найбільш популярними в підлітковому середовищі виявились такі професії, як офіс-менеджер, психолог, юрист, економіст, секретар-референт, перекладач, дизайнер комп’ютерної графіки, програміст, журналіст, стоматолог. Однак більшість учнів орієнтуються на професію, яка пов’язана з розумовою працею, а не фізичною.

Мотиви професійного вибору старших підлітків переважно позитивні: „Хочу мати таку роботу, щоб забезпечити достойне життя своєї сім’ї”, „У 25 років хочу мати свій бізнес і їздити на дорогому автомобілі”, „На роботі я буду користуватись великим авторитетом і повагою”, „Я багато досягну в житті і все буде добре”, „Хочу молодію зробити гарну кар’єру”, „Мрію багато заробляти, щоб подорожувати по різних країнах” і т.п.

Серед негативних мотивів: „Не варто довго вчитись і здобувати професію, бо в Україні не працюєш”, „Всеодно на роботі платять мало і треба їхати кудись заробляти гроші”, „Добре живуть не ті, хто має хорошу професію, а вміє „крутитися”, „Хто як влаштується, так і заробляє гроші”, „Навіщо професія, коли в бідній країні заробити великі гроші дуже важко”, „Чесним шляхом в нас нічого не заробляють”, „Буду жити, щоб бути крутим, а професія не має значення” і под.

Водночас бесіди з підлітками засвідчили, що вони здебільшого не мають бажання оволодівати робітничими професіями, про що нам зізнались 78% опитаних. Саме майстри будівельних професій, деревообробного цеху, токарі, столярі, електромонтери та інші є найбільш потрібними на сучасному ринку праці.

У відповідях школярів відчутні побоювання за власну долю після закінчення школи, вміння й можливості здобути професію, а тим паче працювати й жити в достатку. Як бачимо, учні підліткового віку вже відчувають соціальну нестабільність в суспільстві та ті проблеми, з якими часто стикаються дорослі, зокрема їхні батьки й родичі.

Значущість професійного вивчення підлітків для соціально-педагогічної роботи з ними пояснюємо тим, що опанування будь-якою професією потребує не лише системи наукових знань із різних навчальних дисциплін, але й досить часто особливих психолого-фізіологічних даних (для водіїв транспорту – це гострота зору, здатність швидко розрізняти кольори; для правоохоронців та інших спеціальностей є певні медичні протипоказання). Аналіз результатів такої діагностики допомагає виявити ті чинники, що мають негативний вплив на професійне самовизначення школяра, та внесення доцільних корекцій в орієнтовну програму його самовдосконалення. Відповідно педагогам варто здійснювати добір спеціальної літератури, організовувати заняття за інтересами, рекомендувати учням вибір гуртків, секцій.

Однак головним завданням в процесі професійного самовизначення підлітків із неповних сімей вбачаємо в тому, щоб не тільки допомогти їм в правильному і свідомому виборі професії відповідно до власних уподобань, але й головним чином спонукати до соціальної активності, готовності брати участь у громадських заходах задля здобуття вмінь і навичок, необхідних у майбутньому.

У процесі навчання, враховуючи дані про професійні інтереси та прагнення підлітків, педагогам здійснювати диференціацію навчання (на уроках мовного циклу – вивчення професійної лексики, на уроках трудового навчання – виготовлення відповідних виробів, при вивченні географії чи історії – реферати, творчі роботи про розвиток певних професій у різні історичні епохи і под.).

Ефективною формою виховної роботи в позаурочний час є залучення батьків (опікунів) до організації та проведення в школі чи на підприємстві спільно з учнями зустрічей, вечорів запитань і відповідей, відвертих розмов, інтерв'ю з представниками різних професій, оформлення стінгазет профорієнтаційного змісту („Улюблена професія”, „Професія моїх батьків”, „Трудова біографія родини”) тощо.

У процесі дослідження нами здійснено опитування підлітків із неповних сімей задля того, щоб виявити їхні ціннісні орієнтації, що слугують основою для професійної мотивації (рис. 1).

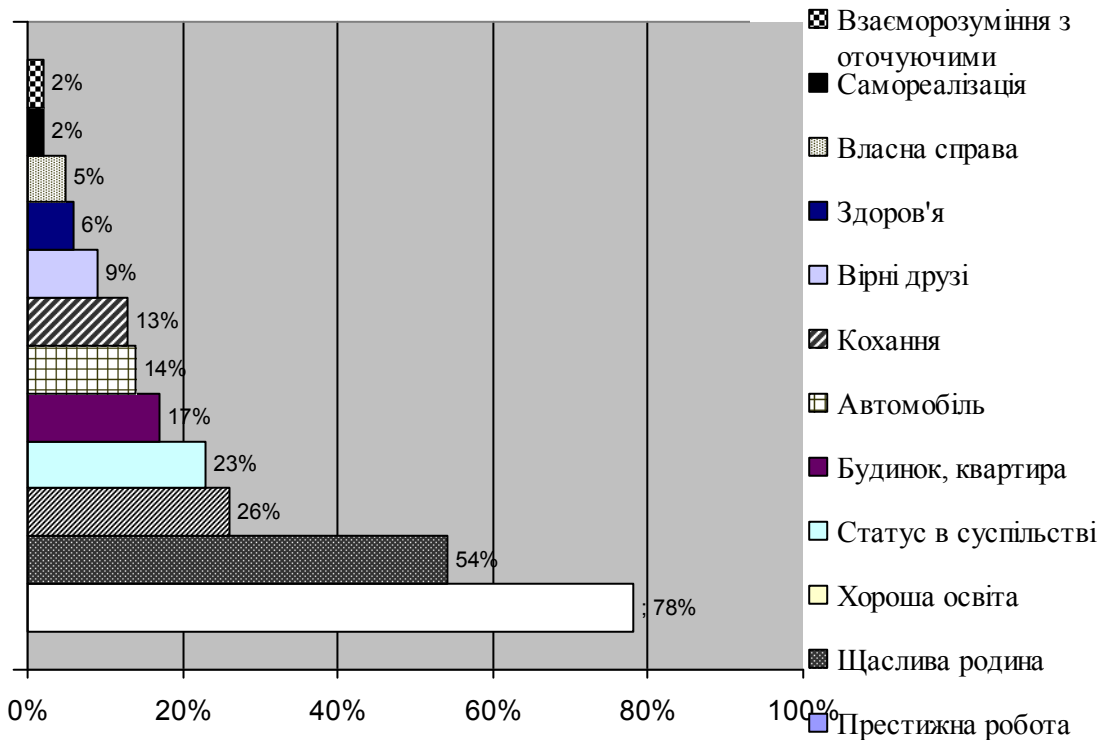

Рис. 1. Ціннісні орієнтації підлітків із неповних сімей

Отож більшість підлітків прагнуть здобути в майбутньому престижну, цікаву, високооплачувану, стабільну роботу (78%), створити власну справу, зайнятись підприємництвом (5%). Майже половина респондентів (54%) зізнались про бажання через десять років створити власну міцну сім'ю. Освіта як мета життя характерною виявилась для 26% респондентів. Значна частина вихідців із неповних сімей відчувають матеріальну скруту, тому не дивно, що мріють про достаток в своєму житті: 14% – вказали на бажання мати власний автомобіль і 17% – квартиру чи приватний будинок.

У будь-якому випадку, коли учні орієнтуються на позитивні якості, суспільні пріоритети, вони й прагнутимуть реалізувати свою мрію, здобути певний фах. Головним завданням соціально-педагогічних працівників у цьому аспекті вважаємо боротьбу з асоціальними діями та вчинками, зокрема профілактику бездоглядності, бродяжництва, хуліганства і под.

Як засвідчили наші спостереження, деякі учні після закінчення основної школи, не маючи відповідної професії, йдуть працювати в сільськогосподарське виробництво, де здобувають свої вміння й навички безпосередньо в практиці. Однак серед підлітків із неповних сімей таких випадків нами не зафіксовано. Тому вважаємо доцільною і конче потрібною *реалізацію ідеї допрофільного трудового навчання учнів 8–9 класів в сільській загальноосвітній школі на базі місцевого сільськогосподарського виробництва, включаючи умови фермерського господарювання, яку запропонували М. Тименко, Г. Левченко та О. Горбатюк [7].* Допрофесійний компонент змісту освіти сільських школярів з виходом на допрофільне трудове навчання у 8–9 класах, як вважають автори, дозволяє вже у 7–8 класах сформувати в підлітків певну спрямованість до професії завдяки сформованості основи провідних пізнавальних поряд із „широкими” інтересами учнів.

Висновки... Отож, робота з професійної орієнтації передбачає формування в підлітків мотивів вибору професії засобами навчання й виховання, тобто в процесі викладання навчальних предметів в основній школі (вивчення теоретичного матеріалу, виконання практичних завдань, розв’язування творчих задач, здійснення тематичних екскурсій, занять у шкільних майстернях і пришкільних ділянках) та позаурочній роботі (факультативи, гуртки чи клуби за інтересами, проведення рольових ігор, вечорів, зустрічей з цікавими людьми, конференцій, диспутів та ін.).

Професійна орієнтація підлітків в рамках школи II ступеня в усій інтеграції форм і методів має стати гарантом їх соціальної захищеності, а значить, стимулом до вияву соціальної активності в різних сферах життєдіяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (Проект). – К. : Шкільний світ, 2001. – липень. – 16 с.
2. Опачко М. В. Професійна орієнтація учнів – ефективний засіб їх соціального захисту [Електронний ресурс] / Опачко М. В., Сагарда В. В. – Режим доступу : <http://www.socwd.uzhgorod.ua/Herald/herald3/29.htm>.
3. Родинна педагогіка : навч.-метод. посіб. / [А. А. Марушкевич, В. Г. Постовий, Т. Ф. Алексеєнко та ін.]. – К. : Видавель ПАРАПАН, 2002. – 216 с.
4. Скульський Р. П. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної творчості : [монографія] / Р. П. Скульський. – К. : Вища школа, 1992. – 135 с.
5. Скульський Р. П. Формування професійно-педагогічної культури майбутніх учителів / Р. П. Скульський. – Івано-Франківськ, 1991. – 26 с.
6. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка / М. Г. Стельмахович. – К. : ІЗМН, 1997. – 232 с.
7. Тименко М. П. Основи фермерської діяльності. 8-9 класи / Тименко М. П., Левченко Г. Є., Горбатюк О. Г. // Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Трудове навчання, основи підприємницької діяльності. 8–11 класи. 10–11 класи. Основи фермерської діяльності. 8–9 класи. 10–11 класи. – К. : Перун, 1998. – С. 25–46.
8. Фіцула М. М. Педагогіка : [навч. посіб. для студ. вищих пед. закл.в освіти] / М. М. Фіцула. – К. : Академія, 2000. – 544 с.

Анотація

Н.Г.Климкина

Профессиональная ориентация подростков с неполных семей как фактор позитивной адаптации в социуме

В статье приведены ведущие факторы профессиональной ориентации подростков из неполных семей в школе с целью профилактики девиантного поведения и формирования социальной активности.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, неполные семьи, адаптация, социум.

Summary

N.G.Klimkina

Professional Orientation of Teenagers from Incomplete Families as a Factor of Positive Adaptation in the Society

The leading factors of vocational orientation of teenagers from incomplete families at school for the purpose of preventive maintenance of amoral behaviour and formation of social activity are given in the article.

Key words: vocational orientation, incomplete families, adaptation, society.

Дата надходження статті:

„9” грудня 2008 р.